

*Over de opstanding
en nog drie andere opstellen*

*

*Over de opstanding
Machtswisselingen
Geloof en toeval*

Droom en werkelijkheid, goed en kwaad

*

Jan Bauwens

D/2009/Jan Bauwens, uitgever

Over de opstanding

Zij die beweren met zekerheid te weten dat de doden nergens meer zijn, hebben volstrekt ongelijk.

Ooit bezat ik een boekje, ik ga niet vertellen het welke, maar het was een uniek exemplaar, een handschrift, en het had dus een dubbele waarde: naast de inhoud, was er ook nog het materiële boekje zelf.

Ik had het boekje vaker gelezen, de tekst was op rijm, en ik kende de inhoud letterlijk uit het hoofd. Door een bijzonder ongelukkig toeval, geraakte het boekje voorgoed verloren: het werd verbrand tot as en niets kon het nog redden. Maar ik kende de inhoud nog steeds uit het hoofd, en ongeveer een jaar na de jammerlijke gebeurtenis herschreef ik het boekje van *a* tot *z*. Het unieke manuscript was weliswaar verloren, maar de inhoud was gered.

In de tijdspanne vanaf de verbranding van het boekje, totdat ik het herschreven had – een tijdspanne van ongeveer één jaar – bestond het boekje niet meer in deze

wereld: het was dood. Er was nooit een kopie van gemaakt die ergens in een kluis zou liggen; noch het materiële boekje noch zijn inhoud waren ergens ter wereld te vinden. En er was ook niemand die wist dat ik de tekst van het boekje uit het hoofd kende.

In het Frans zegt men niet dat men iets “uit het hoofd” kent; men spreekt daar over een kennis “par coeur”. In die zin droeg ik het dode boekje in mijn hart. Ik droeg de ziel van het boekje in mijn hart, of in mijn ziel. En op die manier kon ik het opnieuw laten geboren worden.

De Russische dichter Konstantin Simonov maakte over dit mysterie een prachtig gedicht, getiteld: *Erwarte mich*. De dichter zelf gaat sterven, en in zijn laatste gedicht vraagt hij aan zijn beminden om niet te treuren, niet te spreken, en slechts naar hem te wachten. Hij weet dat precies het feit dat iemand naar hem wacht, er zal voor zorgen dat hij terug zal kunnen keren.

De doden kan men in zijn hart bewaren: niet hun lichaam, echter wel hun ‘inhoud’, hun ziel. De ziel is datgene waaraan men denkt als men aan iemand denkt die niet meer onder de levenden is. Net zoals men de tekst van een verloren boekje “par coeur” kan kennen. Men moet weliswaar papier hebben en een pen, en ook moet men kunnen schrijven of tenminste kunnen spreken, om de tekst opnieuw op papier te zetten, om het boekje weer levend te maken. Maar dat is wat wij vooralsnog ontbreken om iemand die wij in het hart dragen, terug tot leven te brengen: de pen, het papier en de kunst van het schrijven. Misschien bezitten we al enkele van deze instrumenten. Op de dag dat we ze allemaal bezitten, zullen we in staat zijn om de doden te laten herrijzen. En het zal niet nodig zijn om ze allemaal te kennen, of in het hart te dragen: zij die leven, zullen diegenen opwekken die zij in het hart dragen, en de aldus opgewekten zullen op hun beurt weer anderen opwekken, en zij weer anderen, totdat het getal van de levenden vol zal zijn. Wie vergeten werd, of wie nooit ten volle werd bemind, zal

opgewekt worden door de Heer zelf. Hij zal ook de opwekking van allen voltooien. Voorlopig moeten wij het doen met herinneringen, portretten, vertellingen of werken van de hand van diegenen op wie wij heden wachten. (*J.B., 2007*)

Machtswisselingen

(Over hoe de macht over het leven van een mens gedurende zijn levensloop overgaat van de rechtmatige machthebber naar een ander)

Elk kind komt aan zijn moeder toe en de moeder heeft quasi alle macht over haar kind: een bijzonder goede zaak omdat de natuur zelf hier de machthebber of de machthebster vereenzelvigd met de weldoenster die immers nog quasi één is met haar kind, terwijl elkeen natuurlijkerwijze macht heeft over zichzelf en de natuurlijke drang tot zelfbehoud verhindert dat iemand zichzelf zal schaden. Het machtige valt hier samen met het goede, er is geen wanbestuur, niemand kan in betere handen zijn dan het kind in de handen van de moeder. Maar helaas genoeg splitst in de loop van het leven deze eenheid van macht en goedheid in tenminste twee stukken, trouwens precies zoals de oorspronkelijke eenheid van de moeder en haar kind gedoemd is om voorgoed verloren te gaan.

Mensen - en zo ook àlle levende wezens - planten zich *divergerend* voort, en dat wil zeggen dat ze zich vermenigvuldigen, dat ze overgaan van hun oorspronkelijke éé-nheid naar een veelheid toe, die tevens een verdeeldheid is. Adam en Eva kregen verschillende kinderen, nog meer kleinkinderen en nog veel meer achterkleinkinderen - vandaag bedraagt het aantal van hun nazaten omstreeks acht miljard. En zij verkeren vrijwel allen quasi voortdurend in een staat van onderlinge vijandschap of oorlog.

Mensen zijn heteronoom: van een ander afhankelijk en dus niet helemaal zichzelf de baas. Ze zijn dat van bij de geboorte, omdat kinderen - onvolgroeide mensen - nog niet helemaal van hun ouders gescheiden zijn en aan hun zorg overgeleverd. In elke mens ontwikkelt zich een zekere zelfstandigheid tegenover de ouderfiguren, maar de afhankelijkheid tegenover de anderen in het algemeen blijft voortduren, evenals de afhankelijkheid tegenover de natuur.

Voor zuurstof en brandstof blijven wij afhankelijk van de lucht en van het voedsel

buiten ons, maar die afhankelijkheid betreft evenzeer alle anderen waarmee wij, enerzijds onderling en anderzijds via de natuur, verbonden zijn. In dat kluwen van onderlinge verbondenheid en afhankelijkheid dat ons, enerzijds, verbindt met de natuur maar dat ons, anderzijds, aldus ook van de natuur kan scheiden, verovert de factor macht steeds meer terrein in de mate dat de grootte en de complexiteit van dit kluwen toenemen.

Als ik mijn honger wil stillen, kan ik niet langer zonder meer een appel plukken van de dichtst bij zijnde appelboom, want een ander heeft die boom tot zijn eigendom verklaard en aldus zet hij me eigenlijk het mes op de keel, wat wil zeggen dat hij macht uitoefent over mij. In de praktijk zal hij wat van mij terug eisen als ik een appel van zijn boom wil hebben, en zo word ook ikzelf genoopt om iets in mijn bezit te nemen, bijvoorbeeld een perenboom. Ik ben dan op mijn beurt genoopt om mijn boom te bewaken en om te verhinderen dat anderen daar van eten als ze er niets voor in de plaats geven.

De mens krijgt niet langer de vruchten uit Gods milde hand: de ene mens verhindert namelijk de andere om ze zomaar te plukken, en dit elkaar verhinderen om te eten, te drinken en te ademen, noemen wij menselijke samenwerking en maatschappelijk bestaan. We zeggen dat de mens een sociaal wezen is als we stokken in elkaars wielen steken en dat laatste noemen wij onze economie. Het geduw en het getrek waarbij men zichzelf en anderen verwondt en uiteindelijk sneuvelt, noemt men ook wel het maatschappelijk verkeer, of ook nog macht, al is dit aldus veel te vaag uitgedrukt.

Natuurlijkerwijze zijn er behoeften die door Gods natuur bevredigd willen worden. Maar geleidelijk wordt de behoeftebevrediging door anderen voorwaardelijk gemaakt - anderen die, in naam van de godheid, de lakens wensen uit te delen. Deze lui, die in wezen chanteerders zijn, rekenen niet langer in termen van *behoef-*
ten maar zij rekenen voortaan in termen van *rechten*, en dat is een heel verschil.

Chanteerders miskennen immers dat de behoeftige, precies door zijn behoefte,

recht heeft op bevrediging. Als iemand naar adem snakt, dan oordelen zij dat dit ingeboren snakken naar zuurstof iemand allerminst een natuurlijk recht om te ademen geeft. Zij snoeren een ander letterlijk de keel en zij eisen een tol op de zuurstof die hij wil inademen, alsof zijzelf de eigenaars waren van de lucht. De lucht, de grond, het voedsel, de vrouwen en noem maar op. Zij gedragen zich tegenover soortgenoten zoals de oude Chinezen zich gedroegen tegenover de aalscholvers die zij dwongen om voor hen te vissen. De jagers snoerden de keel van deze pelikaanachtige zwemvogels half dicht met een koordje, zodat zij de vis die zij opdiepten en buit maakten niet konden inzwelgen en zij, teneinde niet te verhongeren, aangevoerd bleven op hun uitbuiters, aan wie ze braafjes hun prooi gingen afleveren - telkenmale in de hoop van hun strop verlost te zullen worden.

De moeder heeft macht over het kind en dat geeft geen problemen omdat de moeder haar macht ook met goedheid aanwendt; zij is op de keper beschouwd nog één met haar kind. Het kind zal geleidelijk meer onafhankelijkheid van zijn moeder

verwerven, maar tegelijk zal het van anderen gaan afhangen, en die machtswissel gaat gepaard met nog een andere verwisseling, namelijk die van behoeften en rechten - zoals hoger beschreven. En is dat een goede zaak?

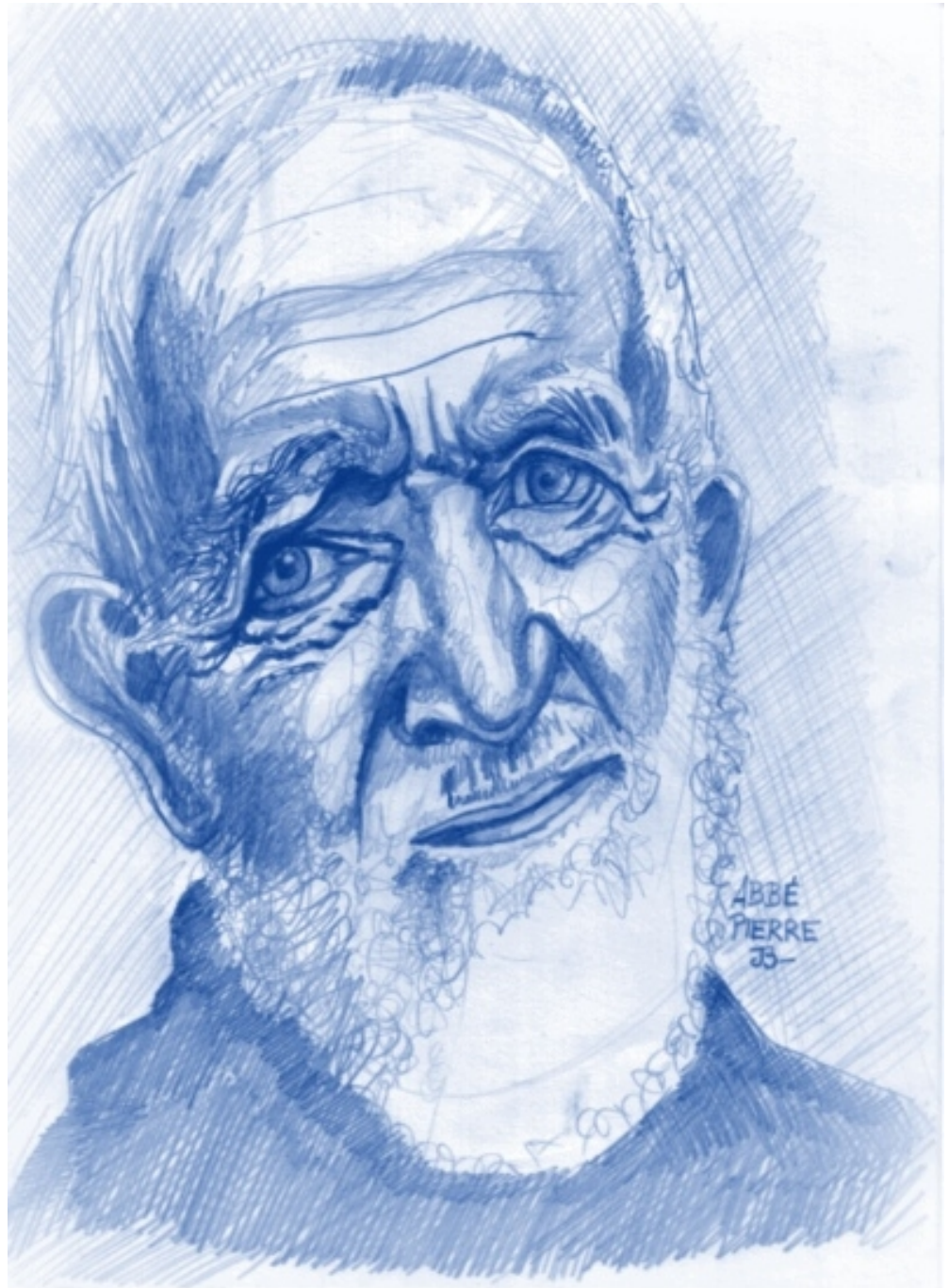
Indien de behoefte op zich het recht gaf op haar bevrediging, dan rees meteen ook het probleem van de kennelijke afwezigheid van één bijzondere behoefte, met name de behoefte aan het bevredigen van andermans behoeften. In wat andere bewoordingen kan men makkelijk vaststellen dat velen wel bereid zijn om 'kind' te blijven, terwijl eigenlijk relatief weinig mensen zich geroepen voelen om voor 'moeder' te spelen.

Nochtans is het overduidelijk dat dit de richting is waarin de ontwikkeling naar meer humaniteit of intermenselijke samenwerking gezocht moet worden. Het is een weg die wars van alle macht verloopt, wars ook van inerte rechten en plichten die uiteindelijk geconstrueerd worden op het aloude principe van de wraak - "een oog voor een oog en een tand voor een tand" - dat het principe van de eeuwige

vergelding is, waarvan de vrucht alleen de even eeuwige dood kan zijn.

De natuur die toeslaat, oefent geen macht uit; zij is slechts genade, zij geeft slechts de genadeslag. Het kind wrikt zich van de moeder los maar kleeft tegelijk vast aan 't kluwen van de maatschappij, verwerft een zekere zelfstandigheid... totdat het weer kinds wordt, lam of kreupel, ziek, afhankelijk van derden om het voedsel tot bij zijn mond te brengen. Uiteindelijk lukt ook het slikken niet meer, of de maag staakt haar werking of nog andere organen. "Moeder", zegt het wezen dan dat hulpeloos geworden is: "Moedertje, waar zijt ge nu?" (*J.B., 22.10.2009*)

Geloof en toeval

Men kan mensen niet opdelen in wie zichzelf gelovig en ongelovig noemen, of wie daarvoor doorgaan; mensen zijn veeleer te verdelen in, enerzijds, zij die de lijdenden de rug toekeren en, anderzijds, zij die het voor hen opnemen.

Dat is het oordeel van de Franse Rooms-katholieke priester en stichter van de Emmaüsbeweging die armen en daklozen bijstaat, Abbé Pierre (1912-2007).

Deze filantroop was werkzaam o.m. bij de clochards in Parijs en onlangs nog werd hij door het televisiepubliek verkozen tot derde grootste Fransman aller tijden. Zijn ethiek is die van de Barmhartige Samaritaan.

Edoch ook de ethiek van de atheïstische Gentse moraalfilosoof Etienne Vermeersch (Universiteit Gent, de school van Leo Apostel) , die vecht voor de legalisering van abortus en van euthanasie, noemt zich graag een Barmhartige Samaritaan-ethiek, en Vermeersch deinsde er niet voor terug om Barmhartige Samaritanen zoals bijvoorbeeld de zaligverklaarde stichteres van de Zusters van Naastenliefde en Nobelprijswinnares voor de Vrede in 1979, Moeder Theresa, geboren Agnes Gonxha Bojaxhiu, te bekritisieren omdat zij al die miljoenen "ongewenste sukkelaars" die zijns inziens beter niet

hadden bestaan, in leven wilde houden.
(1)

In dit ongemakkelijke debat wordt hoe dan ook duidelijk wat reeds de Ouden wisten: *iedereen* is ethisch in die zin dat iedereen het goede *wil*. De beslissende vraag is alleen *wat* het goede dan wel mag

zijn. Die vraag blijkt niet simpel te beantwoorden met eeuwig geldende, pasklare antwoorden: zij vergt daarentegen ontzag voor 'de' waarheid die zélf niet eenvoudig blijkt doch die voortdurende studie, toewijding en volgens menigeen aldus een *wetenschappelijke* aanpak vereist, die dan ook uitmondt in een zeer *voorlopige* regelgeving, een Cartesiaanse 'morale provisoire'.

Een misschien wel vernietigende kritiek op het atheïstische standpunt luidt dat ethische imperatieven, of dus *waarden*, niet op *waarheden* gebaseerd zijn, terwijl het omgekeerde wel en altijd het geval is: een waarheid berust op een waarheids criterium, en dat is sowieso een waarde. Het goede is niet waar of onwaar, maar het ware is wel goed en de leugen slecht. Trouwens net zoals het schone noch waar noch onwaar is, terwijl over het ware wel gezegd kan worden dat het schoon is, en over leugens dat ze dat niet zijn.

Het goede en het schone lijken dichter bij elkaar te liggen: het stoort ons alvast niet

of nauwelijks als we zeggen dat het goede, schoon is en het schone, goed. De omgang met het schone, bijvoorbeeld in de muziek of in de poëzie, heeft haast geen uitstaans met het wetenschappelijke, terwijl men toch terecht spreekt van *kennis* inzake componeren of inzake kunst in het algemeen. Kunst vergt wel veel kennis (en kunde) maar het verwerven van louter kennis vergt geen kunstenaarstalent, en dat toont aan dat kunst veel méér is dan alleen maar kennis. Zo ook is het goede zeker niet van waarheid verstoken, maar het goede herbergt veel méér dan waarheid alleen. Wetenschap is goed, maar het goede bevat naast de wetenschap nog duizend en één andere, zeer waardevolle dingen. Het volstaat niet dat een arts zijn vak goed kent: als hem de goede intenties ontbreken, heeft zijn kennis voor ons geen nut, in tegendeel. Waar wetenschap in dienst staat van de productie van massavernietigingswapens, heeft men aan haar waarheden niets. Waar kennis in dienst staat van bedrog, ware er beter onwetendheid.

Anders dan geloofd wordt door sommige sciëntisten ofwel mensen die belijden dat de wetenschappen het laatste woord dienen te hebben inzake het ultieme wereldbeeld, is het geloof als zodanig volstrekt niet herleidbaar tot een arbitraire, irrationele en private onderneming die louter op de

gevoelswereld betrekking zou hebben. Geloven in de eigenlijke zin heeft niet zozeer met kennis te maken maar wel met het handelen waarin het zich onlosmakelijk geïntegreerd weet. Bovendien is het geloof niet exclusief aan zogenaamde 'gelovigen' eigen: het geloof betreft iedereen zonder uitzondering, om de heel eenvoudige reden dat handelen zonder geloof onmogelijk is, terwijl het zogenaamde ongeloof op de keper beschouwd nog steeds, en ook onafwendbaar, een welbepaald geloof is. Wie beweren niét te geloven, die mogen dan al niet geloven in een welbepaalde zaak: tegelijk geloven zij onvermijdelijk in een andere.

Zogenaamde gelovigen halen er de bijbel bij of nog een ander boek waarvan zij geloven dat het de goddelijke geboden bevat die het goede van het kwade onderscheiden. Naar gelang het gebruikte geloofsboek, verschillen die geboden dus, en zo ook wat goed en kwaad zal heten. De ene god wil dat zijn volgelingen wereldse overwinnaars zijn, een andere beveelt hen dan weer te dienen. Maar ook onder de zogenaamde goddelozen

verschillen de regels onderling naar gelang de subgroep: er zijn er die menen dat zonder god alles is geoorloofd, terwijl anderen een ethiek funderen op humaniteit, op biodiversiteit of zelfs, heel simpel, op onmiddellijk nut en bruikbaarheid. Uiteindelijk zijn zij allen, gelovigen en ongelovigen, zoveel soorten als er daarvan zijn, gewoon overgeleverd aan blinde willekeur zoals ook al wie gokken.

Is het levensdoel dan veel te schoon om middels een worp van teerlingen of dobbelstenen bepaald te worden, dan staat daar tegenover dat de natuur zelf niets doet dan blindelings gokken en, bovendien, dat wat er in onze hersenen gebeurt wanneer wij geloven na te denken, in feite een bijzonder complex spel met de roulette is. Redeneren is mogelijkheden aftasten: het is diversifiëren en vervolgens schrappen of selecteren, en tenslotte: overhouden wat hout snijdt. Reeds 'de apostel' gaf aan ons allen de goede raad om alles te beproeven en dan het goede te behouden. En is dat in beginsel niet wat ook een gokker doet? *(J.B., 15.10.2009)*

Droom en werkelijkheid, goed en kwaad

Van Rembrandt is bekend dat hij zich voor zijn kunstwerken vaak inspireerde op vage en chaotische schimmelvlekken en schaduwen op muren en plafonds. Men hoeft trouwens geen artiest te zijn om bijvoorbeeld in de wolken een fraai gezicht te zien. Menig fabrieksarbeider zal getuigen dat uit het constante lawaai van machines op den duur een melodie te voorschijn komt, en de hit "To the machine" van de legendarische popgroep *Pink Floyd* is, zoals elkeen dat kan horen, ontegensprekelijk rechtstreeks uit het machinegeraas zelf geboren. De Schepper van hemel en aarde tenslotte, bracht volgens het ontstaansverhaal in *Genesis* de wereld helemaal niet uit het niets tot stand, doch uit de chaos en de woestenij die in het begin der tijden heerste. Op de keper beschouwd is het niets zelf trouwens ook niet anders denkbaar dan als een 'chaotisch iets'.

De cruciale vraag luidt nu of uiteindelijk niet alles wat er is - of dan tenminste toch

alles waarvan wij kunnen veronderstellen dat het er is, wijzelf inbegrepen - voortgekomen is door de projectie van dromerige fantasieën op het niets of op de chaos. Toegegeven, het is een ietwat vreemde vraag die denken doet aan de mythische slang die zichzelf in de staart bijt, maar het is niettemin een vraag die zich menigmaal opwerpt en die vaak ook talloze vermeend realistische wereldbeelden naar de prullenmand heeft verwezen.

Zogenaamde realisten zullen immers geneigd zijn om aan te nemen dat dromen afgeleiden uit de werkelijkheid zijn en dat zij dus de werkelijkheid nodig hebben om te kunnen bestaan, zoals ook de illusie van Magritte's "pipe", die immers van verf op doek is en daarom "pas une pipe", wél echte verf nodig heeft om zich te manifesteren. Evenzo, zeggen zij, kunnen dromen niet bestaan zonder echte en klare gedachten... in echte (lees: materiële of stoffelijke) hersenen.

Edoch, sinds geruime tijd moet hierbij worden opgemerkt dat niet alleen de droom vaag en chaotisch is: ook

schijnbaar klare gedachten zijn dat, en zelfs hersenen: de stof waarvan naïeve realisten lange tijd geloofden dat zij solide was, blijkt als men ze van wat naderbij nauwkeurig observeert, louter chaos.

Stof immers kan niet zonder vorm bestaan - om te beginnen - en vorm is chaos totdat een wezen zoals u en ik daarin iets gaan herkennen. Een wezen zoals u en ik, maar ook de schepper van hemel en aarde speelt hier mee want hij kan uiteraard tenminste presteren wat ook zijn schepselen doen. Een kristal heeft een chaotische vorm totdat u en ik daar 'rechte' en 'meetkundige' 'vormen' in herkennen... maar uiteraard zijn die vormen ook los van onze waarneming een feit, maar dan alleen omdat God ze als zodanig herkent.

Die laatste opmerking mag dan vreemd lijken: zij is van het allergrootste belang en de ganse geschiedenis van het ernstige menselijke denken heeft daar ook nooit omheen gekund. Als het *bestaan* van vormen afhangt van bewuste herkenning of dus van *bewustzijn*, en als zodoende een vorm geen *zijn* heeft zonder een

bewustzijn... terwijl uiteraard geen enkel stukje stof zonder vorm kan bestaan... dan betekent zulks meteen dat stof los van bewustzijn onbestaande is. Wie dan nog blijft geloven in het solide karakter van de materie, die moet uiteraard ook aannemen dat er, naast de vergankelijke mens, een onvergankelijk wezen is in wiens bewustzijn de stof voortleeft wanneer de mens en de andere bewuste schepselen er niet (meer) zijn of er nog niet waren. En is dat laatste niet in twee woorden wat bisschop Berkeley beweert?

Wat op het eerste gezicht ingewikkeld lijkt, kan ook eenvoudig worden gezegd: er bestaat geen stof zonder vorm, daarmee zal elk weldenkend mens het eens zijn. Maar er bestaat uiteraard ook geen vorm zonder vormherkenning. Wie in een welbepaalde vorm een huis ziet, die doet dat omdat hij dat huis herkent en dus ook als zodanig kent. Een huis, een cirkel, een welbepaalde kleur en noem maar op. Zelfs een beweging kan niet worden waargenomen zonder wezens die benul hebben van het tijdsverloop, en men zou zelfs gaan denken dat tijd pas kan

beginnen met bestaan als er eerst wezens bestaan die hem meten.

Geen stof zonder vorm, geen vorm zonder vormherkenning en dus zonder een wezen dat zich van vormen welbewust is. Als materie zonder de mens blijft voortbestaan (en dat is wat materialisten geloven, want zij beschouwen mensen als wezens die uit de materie geboren zijn) dan kan dat alleen dankzij het goddelijke bewustzijn. Een materialist die niet in god gelooft, spreekt bijgevolg zichzelf hard tegen. Maar hier zit uiteraard nog heel wat meer in dan wat nu gezegd kan worden...

De werkelijkheid van een kunstwerk is uit de droom ontstaan en dat geldt ook voor de werkelijkheid van zowat élk menselijk maaksel: het komt voort uit onze fantasie die echter niet geheel losstaat van de realiteit: elke fantasie moet zich aan de werkelijkheid voeden ofwel inspireren, evengoed als de werkelijkheid zich inspireert aan wat fantastisch is. Er ligt een land van onbepaaldheid tussen het echte en de droom, dit land kan groeien ofwel krimpen, het vormt een grens die gevaarlijk is als drijfzand, want het is

zowaar een bron - dé bron - van al wat is en niet is. Dit grensgebied is onbepaald maar tegelijk bepalend voor datgene wat het afgrenst, het is gevaar omdat het niets dan onzekerheid is, het is een tol die men betalen moet op straffe van het wegzinken van alles in het niets.

Maar wat dan gezegd als wij aannamen dat er géén god was en dat, bijgevolg, het bestaan van al het stoffelijke *volgde* op dat van ons bewustzijn? Met andere woorden: wat gedaan indien de stof hetzelfde statuut had als de droom, en indien er aldus geen onderscheid was tussen beide?

In dat geval zou de fantasie waarvan de inhoud immers per definitie van fantaserende wezens afhankelijk is, nimmer eenduidig kunnen zijn, aangezien elkeen het zijne wel bedenkt en samenhang dan heel ver te zoeken was, ja, geheel onmogelijk werd. Het onderscheid tussen werkelijkheid en droom is nodig voor het voortbestaan van onze vrijheid zelf, zo blijkt aldus, en zoals die grens vaag is, die het echte en het gedroomde uiteen houdt, zo ook is onze vrijheid zelf

niet voor de volle honderd procent eenduidig. Onze vrijheid én ons eigen Zijn: ze zijn er niet, ze zijn er veeleer *bijna*, en of ze er ooit helemààl zullen zijn, lijkt wel af te hangen van de inspanningen die wij ons getroosten, allen samen, om de grenzen te eerbiedigen tussen wat echt is en wat niet. Weliswaar zijn wij daar ietwat blind of dom, maar wellicht precies daarom transponeren wij 't probleem van echt en onecht naar dat van goed en kwaad dat daar uiteindelijk zeer diep mee samenhangt. (*J.B., 16.10.2009*)

Noten:

(1)Bron: http://nl.wikipedia.org/wiki/Moeder_Teresa .